

Югоизточна Европа

МАНИПУЛАЦИЯТА С ПОЛИТИЧЕСКАТА ТЕРМИНОЛОГИЯ В МЕДИЙНАТА КОМУНИКАЦИЯ ПО ВРЕМЕ НА ВЪОРЪЖЕНИЯ КОНФЛИКТ В МАКЕДОНИЯ ОТ 2001 Г.

*Доц. д-р Момчил Дойчев Баджаков
д-р Имер Исмаили*

(Продължение от предишния брой)

БОРБА ЗА ЧОВЕШКИ ПРАВА ИЛИ ТЕРОРИЗЪМ?

С анализирането на понятието конфликт и медийните изяви по време на конфликта в Македония от 2001 г. става ясно, че се премина през всички етапи на един конфликт – от латентен до военен. Анализът на войната пък доказва, че и от теоретична, и от практическа гледна точка всъщност Македония преживя военен конфликт, война.

Но ако това е така, каква беше причината политическите елити и масмедиите да употребяват друга терминология, чрез която да манипулират широката общественост? Терминът „конфликт” се подменяше основно с термина „тероризъм”. С това се повдигат емоциите и с всеки ден интерпретациите стават все по-малко рационални и обективни.

Емпирическата хронология на събитията и действията на ОНА (Освободителна народна армия) като въоръжена група или военна формация по време на кризата бе определена от Парламента на Македония като „въоръжена група” и това беше адекватната терминология за нейната идентификация. В началото те имаха нелегална легитимност в очите на албанското малцинство. След войната, когато се сключваше мирният договор, членовете на ОНА вече имаха равноправен легитимен статус, заедно с въоръжените сили на Република Македония. По този начин техният въоръжен бунт придоби право на по-широка обществена легитимност. Но македонските политически елити и медии продължават и до днес да използват термина терористи, защото според международното право с терористи не трябва да се преговаря. В същото време всички сили

в Македония, които воюваха с тези „терористи“ след Охридския мирен договор, и промяната на Конституцията направиха с тях съвместна управляваща македоно-албанска коалиция. А същите тези „терористи“ междувременно се превърнаха в нова политическа партия, която влезе във властта.

МЕЖДУЕТНИЧЕСКИ, МАЛЦИНСТВЕН ИЛИ ГРАЖДАНСКИ КОНФЛИКТ?

Няма знак за равенство между малцинствени и етнически конфликти. Съществуват или могат да се появят освен етнически и други социални малцинства или групи с различна идентификационна специфика (религиозна, професионална, регионална, сексуална и пр. – стига да се чувстват с накърнени права).

Все пак етническо-малцинствените конфликти доминират както на вътредържавно, така и на междудържавно равнище. Малцинствени конфликти възникват, когато мнозинството или доминиращата национална власт иска да установи същите условия и ред както в цялата държава, така и в регионите, където мнозинство е малцинствената група. Бекер предпоставя способността на малцинствените групи за политическо действие и формулиране на специфични искания както от културен и образователен характер, така и за самоуправление. На тази основа той определя малцинствения конфликт като „форма на активен антагонизъм между властта (на държавата) и представителите на малцинствената група около способността ѝ да влияе върху използването и организацията на субдържавно равнище на територията, която населява“. (Szarka, Lazlo (1998), p. 30)

Фирон твърди, че етническите конфликти най-често имат сепаратистичен мотив като последица от страха на малцинствената група, че държавната система, управлявана от мнозинството, е насочена към ограничаване на малцинствените права. (Fearon, D. James (1994), p. 97)

Хечтер и Посен смятат, че етническите конфликти и войни са резултат на чувството за несигурност, което се появява, когато една етническа група не е сигурна в намеренията на другата група и двете се отнасят помежду си като неприятелски (echo , Michael (1995), p. 53-68; Posen, Barry (1993), p. 27-47)

Според други теоретици политическите елити създават етническите конфликти като манипулират с етническите идентичности в борбата си за власт.

Сред използваните понятия от политическите и медийни актьори бяха и тези за междуетническа или гражданска война (въоръжен конфликт). Въоръженият спор беше между армията на Република

Македония и ОНА. И двете основни страни в конфликта, както и международната общност според нас точно отразяваха събитията не като междуетнически, а като граждански конфликт. Аргументите за това са:

1. Нямаше сблъсъци между населението на етническа основа;

2. Армията на Република Македония се състои от македонци, но и от албанци, включително и в ръководния ѝ състав, и те останаха верни на своята клетва да бранят Република Македония;

3. В самата ОНА имаше не само етнически албанци, но турци, власи, роми и др.

Заклучението е, че и двете страни, които бяха във въоръжен конфликт повече от 6 месеца, не бяха национални армии, а формации със смесен етнически състав. В същото време и политическата, и институционалната система в Република Македония се основава на многоетнически принцип.

В този контекст актьорите, участващи в конфликта, бяха много внимателни. Избягваше се употребата и на термина етническа, и на термина национална война.

Остава въпросът – тогава беше ли гражданска война този конфликт? Според нас отговорът и на този въпрос е твърде комплициран. Да, ставаше дума за война, но твърде малко са поне теоретичните индикатори, че е ставало дума за гражданска война в истинския смисъл на думата.

СПЕКУЛАЦИИТЕ С ПОНЯТИЕТО ВОЙНА

Войната е продължително, дълготрайно състояние на насилие, конфликт от най-високо ниво, в който са включени две или повече групи от хора. От многобройните определения на войната ще отделим нейните същностни елементи. Първо – войната се дефинира като въоръжен конфликт. Второ – като конфликт между въоръжените сили на две или повече държави или коалиции. Трето – този въоръжен конфликт преследва определена цел.

Трябва да разграничим това понятие за война от използването на термина в преносен смисъл – като „война” срещу корупцията, криминалитета / престъпността и пр.

Карл фон Клаузевиц подчертава, че всъщност „войната е продължение на политиката с други средства”. (Clausewitz, Carl von.(1995) p. 21)

По този начин войната се свързва с властта, само че използва оръжие и насилие, вместо мирни средства, за да провежда собствената си политика. Бихме уточнили, че според нас *войната не само е продължение*

на политиката, но и че политиката всъщност я създава, стремежът към властване само по себе си и за себе си.

Войната е *преднамерена употреба на масова сила, за да се преодолеят противоречията и неспособността, свързани с властването.*

Протичането на войната най-често зависи от екстензията върху определени цели като например разширяване на територията, отговор на агресия, признаване на независимост или пък геноцид.

Клаузевиц смята, че политиката е единствен извор на война, доколкото тя е само продължение на политическия дискурс, но с други (въоръжени) средства. Главна мотивация, разбира се, е готовността да се започне война, но мотивациите могат да се разглеждат от различни аспекти. Мотивите за война могат да се различават от причините за войната, доколкото войната е инструмент за постигане на определени, предварително набелязани политически цели. Започването на война от една държава изисква тя да бъде подкрепена от лидерите, военните и населението на страната.

Факторите, които водят до война, обикновено са много комплицирани и комплексни и предполагат различен спектър от причини. Най-често разногласията и недоразуменията – повод за война – са свързани с територия, суверенитет, ресурси и по-рядко идеология. Различните теории по различен начин оценяват ролята на тези фактори.

Историците най-често се колебаят относно причините, които пораждат войните. Съществуват индикатори, подсказващи възможността от избухване на война. Но не съществува система, която да предвижда кога и къде ще избухне военен конфликт.

Психологическите теории се основават на предпоставката за агресивността (склонността към насилие) на човешката природа. В „нормалното общество“ тази вродена склонност е репресирана и контролирана от институциите на системата. Но от време на време самата човешка природа търси потенциални ситуации, в които може да се манифестира подобно „прикрито зло“. Това се комбинира с психическите разстройства, когато личността трансформира своите огорчения и разочарования в омраза, която се насочва към определени етнически групи, нации или пък идеологии.

Антропологическите теории не изхождат от т.нар. „природа на човека“, напротив – за повечето антрополози воденето на война е придобито, а не вродено качество. Войната произтича не от индивидуалната човешка природа, а от социалното обкръжение – религиозно, идеологическо, национално.

Социологическите теории се занимават отдавна с природата на войната като неотменен елемент от живота на социумите. Различните

социологически школи по различен и противоречив начин обясняват появата и същността на войните. Например противоположни са гледните точки на теорията за примата на вътрешната политика и тази за примата на външната политика като фактори за избухване на войни. Според първата теория войната произтича от вътрешните условия в държавата, чиято вътрешна агресивност се насочва навън. Според теорията за примата на външната политика войната възниква като решение на държавните лидери и геополитическата ситуация.

Демографските теории могат да се разделят на две групи. Малтусианците твърдят, че войната настъпва в резултат от непропорционалността между ръста на населението и недостига от храна като източник на конфликти и на войни. Според теорията за несъответствието между броя на младите мъже в „борбена възраст“ от една страна и броя на позициите, достъпни за тях в обществото, войната е продукт на това противоречие. Разновидност на тази теория е възгледът на С. Хънтингтън за „излишъка“ от мъже между 16 и 30 години като предпоставка за по-голяма агресивност и войнственост.

Еволюционните психологически теории свързват войните с развитие на психологически страхове или перцепции на населението за „черно бъдеще“. Студиите за ендемично насилие и племенни войни в Нова Гвинея показват, че междуплеменната нетърпимост се появява там, където се появи пренаселеност и където ресурсите за живот са изчерпани.

Рационалните теории за войната предпоставят рационален избор на воюващите страни. Това също се базира на теорията на Клаузевиц, според която войната е реципрочна, т. е. изисква рационално обосновано решение да се нападне и решение да се даде отпор на нападението. Рационалистическата теория намира три причини, според които държавите не могат да се договорят, вместо да воюват: тематична неразделност, информационна асиметричност и неспособност да се правят взаимноприемливи договорености.

Икономическите теории разглеждат войната като следствие от борбата за нови пазари и ресурси. Според Удро Уилсън „смето на войната го посява индустриалното и търговско съперничество“.

Разновидност на икономическите са марксистките теории, които обясняват войната като политически феномен, предизвикан от класовата борба. Войната е империалистически инструмент за класово господство в държавата и за разделяне и противопоставяне на пролетариата от една страна на пролетариата на друга чрез фалшиви идеали като национализъм и религия. Войните са и продукт на свободния пазар и неравномерното развитие на капитала и ще съществуват, докато не се осъществи световната революция на пролетариата.

Политологическите теории за войната са многобройни. Като елемент от международните отношения войните се обясняват основно от две теории. Според школата на политическия реализъм мотивацията на държавите да воюват произтича от желанието им да се сдобият с военна и икономическа сила, мощ и сигурност. Противна на твърденията на тази школа е теорията на политическия либерализъм и по-специално теорията за демократичния мир, според която една демократична държава няма да започне да воюва с друга демократична държава, за да постигне набелязани цели за мощ и сигурност. Други фактори, които могат да мотивират започването на една война са различията в моралните, етническите, културните и религиозните убеждения, водещи до конфликти и войни с цивилизационен характер, макар да не следва да пренебрегваме икономическите и търговските фактори, които могат да стоят зад религиозно-културната реторика на политиците.

Войните могат да бъдат типологизирани по различни критерии.

Според причината войните се делят на нападателни и отбранителни, агресивно-колониални и национално-освободителни, религиозни, династични, търговски, революционни, партизански и граждански.

Според справедливостта на целите те се делят на справедливи и несправедливи.

Според употребата на различни видове оръжие днес войните се делят на конвенционални и неконвенционални.

Според средата, в която се водят, войните се определят като арктически, пустинни, морски, подводни, въздушни, войни в джунглата, планински, световни, регионални, електронни, гранични, психологически, партизански, космически, енергийни, пропагандни и др.

Основни теории за обяснение на войната

Международното право признава само два случая на легитимна война:

А) Отбранителна война – когато една нация е нападната, тя има легитимното право да се брани.

Б) Войните, санкционирани от Съвета за сигурност на Обединените нации, включително операциите по поддържане и налагане на мира в различни части на света.

Теория за справедливата война

Най-голямо влияние върху етиката на мира и войната има теорията за справедливата война. Тя може да се раздели най-общо на три части:

1. IUS AD BELLUM

2. IUS IN BELLO

3. IUS POST BELLO

Първото се отнася до справедливостта при започването на войната, второто – до справедливостта, моралността и етичността по време на воюването, а пък IUS POST BELLO определя справедливото отношение след завършването на войната, справедливостта на мирните договори.

Правилата на IUS AD BELLUM трябва да се знаят най-вече от лидерите на държавите. Политическите лидери се тези, които инициират войната, и затова трябва да бъдат запознати с IUS AD BELLUM. Доколкото не изпълняват тези принципи, политическите лидери извършват военно престъпление, или, поради масовостта на войната, военни злодеяния.

Това, което дефинира дали войната е справедлива или не, са тъкмо правилата на IUS AD BELLUM. Тази теория предполага започването на война да бъде оправдано.

Практически, една държава може да започне да воюва, само ако зад това стои справедлива причина. Тя най-често се идентифицира със самоотбрана от външно нападение. Международното право признава повече права на държавите по отношение защитата на техния суверенитет и териториален интегритет.

Държавите имат тези права, за да защитават своите граждани и техните човешки права. Само тогава те са легитимни, само тогава те имат и право да воюват.

IUS IN BELLO

IUS IN BELLO се отнася до справедливото отношение по време на войната, по правилата, определени в Международното право и другите морални военни норми. Отговорността за спазването и на нормите на IUS IN BELLO на първо място пада върху военните командири, офицери и войници, които участват в бойните действия на дадена територия. Те са отговорни за нарушаването на който и да е от принципите на IUS IN BELLO. Тук спадат: спазването на международните закони за забрана на някои видове оръжия; имунитет на цивилното население; пропорционалност на използваните средства; добронамерено третиране на военнопленниците; без използване на мъчения; без репресии.

IUS POST BELLUM

Мирният договор трябва да бъде справедлив и открито обявен. Това правило изключва изискване за безусловна капитулация. Мирното решение трябва да осигури и повторно възстанови основните права, чието

нарушаване е било причина за войната. Релевантните права, включително основните човешки права на живот и свобода, и правото на държавен и на териториален суверенитет и интегритет трябва да бъдат включени в мирните договори.

С това справедливата война ще постигне своите цели. Зачитането на правата е фундамент на всяка цивилизация без разлика дали става дума за национална или интернационална. Страната агресор, нарушила основните права на друга държава, трябва да бъде наказана за своето поведение. Лидерите на този режим всъщност трябва да имат право на честен и открит съдебен процес в международен съд за военни престъпления.

НАЦИОНАЛЕН ИЛИ ИНТЕРНАЦИОНАЛЕН КОНФЛИКТ?

Политическият реализъм е най-влиятелното политологическо направление в сферата на международните отношения. Комплексен и софистициран, негова сърцевина и същност е изразяваното силно съмнение в прилагането на морални концепции, каквито са правдата и справедливото отношение в международната политика. Политическите реалисти предпоставят мощта, безопасността и сигурността като необходими условия държавата да максимизира своите интереси.

Реалистите гледат на международната арена като на един вид анархия, в която волята за мощ е примат и диригент на случващото се в международните отношения.

Коментирайки войната, реалистите я смятат за съставна част от анархистичния световен ред. Войната трябва да бъде използвана като средство, само ако задоволява националните интереси на определена държава и когато започне войната, държавата може да прави всичко, само и само да победи. С други думи, всичко е позволено в любовта и войната.

За реалистите силата, безопасността и икономическият растеж са главните подтеми, когато се анализира войната и военното поведение.

Най-важен принцип в международните отношения за реалистите е силата. „Дипломатия без оръжие е като музика без инструменти“, констатира Фридрих Велики.

Мощта в международната политика означава влиянието и контрола, които една държава може да има над друга държава. Реалистите смятат, че държавата тъкмо чрез тази своя мощ защитава най-добре националния интерес, представляващ сбор от цели, които тя иска да осъществи в световната политика.

Реалистите смятат, че същността на международната политика е битката за мощ. Ханс Моргентау ясно изказва това твърдение. Той смята, че международната политика, както и политиката въобще, не е нищо

друго, освен битка за мощ и че без оглед коя е главната и крайна цел на международната политика, непосредната цел винаги е мощта. Мощта е от първостепенно значение за всяка държава, както физическото състояние е важно за всеки индивид. Анархичната природа на международните отношения прави държавите много несигурни, когато те се интересуват от намеренията на други държави.

В тази насока се ражда и дилемата на сигурността, която изработва Джон Херц. Според нея потребността от сигурност за държавата А предизвиква несигурност за държавата Б, която пък, плашейки се от намеренията на държавата А, взема мерки, за да увеличи своята безопасност, което от своя страна само засилва несигурността на държавата А.

Още от самото начало на конфликта имаше опити той да се интернационализира или по-точно да му се придаде характер на интернационална агресия към Република Македония. Борбата на македонските албанци за повече права в държавата се представяше като нападение на косовски албанци, подкрепени от малка група македонски граждани. Във въоръжения конфликт нямаше победители с оглед на това, че беше решен с политически средства.

Според еврокомисаря Хавиер Солана в Македония се е водела междуетническа война. Така определя конфликта и Хагският съд, според който това е бил въоръжен конфликт между армията на Република Македония и албанската Освободителна национална армия. Според други международни институции конфликтът е провокиран от УЧК в Косово и в него не се е включило мнозинството от албанското население, а само жителите на селата, в които от 180 година са се населили косовски албанци. Конфликтът притежава и елементи на агресия и иредентизъм, които чрез интервенцията на международната общност бяха преобразувани в борба за правата на албанците.

Илюстрация на медийната интерпретация е мнението на професор Василевски:

„Може да се каже, че страната в 2001 година фактически се намираще в състояние на война, без тя да бъде обявена и без да се обявява военно положение. Държавата фактически употреби своите военни сили в борбата против албанските паравоенни формации. Македонското правителство открито искаше да обяви военно положение, но от Запад се диктуваше: в Македония искаме мир и политическо решаване на кризата, а не война. Без съмнение държавата беше нападната и загуби суверенитет над голяма част от територията си поради военното взаимодействие на албанския фактор от Македония и Косово под знамето на Албания. Все

пак беше нерационално да се обяви война против Косово като агресор, защото за Косово бяха отговорни ООН и НАТО“.

Дори след края на този теоретичен анализ на емпиричните данни и на терминологията във връзка с конфликта от 2001 г. все още остават ненапълно ясни причините, факторите и условията за възникването, развитието и разрешаването в крайна сметка на този въоръжен конфликт. Въпросът за ролята на медиите в процеса на неговото разгаряне и развитие все още остава открит.

Политико-правната терминология, използвана от актьорите в този конфликт – полицейските сили на Македония, ОНА и международните фактори, е абсолютно несъвместима и противоположна.

Всички използвани термини и понятия и особено тяхната интерпретация в процеса на медийната комуникация доведоха до конфузна ситуация. Факт е, че непознаването и незачитането на политическо-правните норми и понятия доведоха до субективна интерпретация на обективните събития.

През 2001 г. В Македония се случи въоръжен конфликт между въоръжените групи и правителствените полицейски сили. Този сблъсък имаше противоположни интерпретации. И все пак дали ставаше дума за етнически конфликт или по-скоро за конфликт на етническа основа? Дали ставаше дума за гражданска война или за етнически бунт? Дали това беше борба за повече граждански права или за етнически привилегии?

Медиите в Македония по време на конфликта работеха за две поделени общества – македонско и албанско, които не комуникираха помежду си нито като етноси, нито чрез държавните институции. Разделянето на актьорите в обществената драма на „добри“ и „лоши“ в медийната интерпретация обаче идваше предимно от политиците, а не от медиите. Медиите бяха само преносители на тази терминология, а не я създаваха.

И до днес все още няма обществен консенсус за събитията от 2001 г. Едва когато това се случи, ще бъдат поставени основите на новото постконфликтно македонско общество, освободено от веригите на нетолерантността, етническият непотизъм, националистическо-шовинистическите фрустрации и прикритата фобия към различието и легалната легитимност.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Барух, Еми. Журналистическата манипулация поради липса на достъп до информация. Демократически преглед. Т. 2, № 39- 40, 1999, с. 539-541.
2. Галтунг, Йохан. Трансформиране на конфликтите с мирни средства, С., 2000.
3. Дронзина, Татяна. Разрешаване на конфликти, С., 1999.
4. Дронзина, Татяна. Етнически конфликти и идентичности, 2004.
5. Дронзина, Татяна. Връзки с обществеността в ситуации на криза: ролята и мястото на журналистиката в гражданското общество. София: Инф. център "Култура", 1999, с. 32.
6. Цветкова, Милена. Конфликти между местни социални актьори и меди. В: Ръководство за решаване на конфликти, С., 2001.
7. Дарендорф, Ралф. Съвременен социален конфликт, С., 1993.
8. Най, Джоузеф. Международни конфликти: теория и история, С., 1993.
9. Киршнер, Йозеф. Манипулирайте, но правилно: осемте закона на въздействието върху хората. София: Кибеа, 1995, с. 235.
10. Кръстева, Луливера. Социални конфликти и журналистика. София: Фак. по журн. и мас. комуникация, 1996, с. 136.
11. Кършакова, Рада. Социално въздействие чрез езика: "Скрита семантика и структуриране на комуникативното послание", Връзки с обществеността, 1997, № 3, с. 96-107.
12. Райков, Здравко. "Черният" пбблик рилейшънс – елегантен начин за манипулиране на масмедииите и публиката, 1998, № 8, с. 15-17.
13. Серафимова, Мила. Медиите – средство за масова некомуникация, Пбблик рилейшънс и реклама, 1997, № 1, с. 26- 27.
14. Чомски, Ноам. Медиите под контрол: забележителните постижения на пропагандата, София: Агато, 1994, с. 32.
15. Како медиумите го покрива конфликтот во Македонија?, Институт за медиуми, Скопје, 2003.
16. Јадранка Костова: Незавршен мир. Отворено општество, 2002.
17. Анализа на формално-провниот аспект на конфликтот во РМ-2001. Skorje, 2006.
18. Елена Андреевска, Војна, I.K- SEEU-Tetovo, 2004.
19. Денко Малески, Конфликтот и дипломатиата, Skorje, 2003.
20. Beres, Mary Elizabeth and Stuart M. Schmidt. The Conflict carousel: a contingency approach to conflict management, in Conflict management and Industrial Relations, 1982, p.88.
21. Bercovitch, Jakob (1984), "Social conflict and third parties. Strategies of conflict resolution", New York.

22. Boulder; Zartman, Ira William (1985), "Ripe for resolution. Conflict and intervention in Africa", New York.
23. Bonacker, Thorsten / Imbusch, Peter (2005), "Zentrale Begriffe der Friedens- und Konfliktforschung: Konflikt, Gewalt, Krieg, Frieden", in Peter Imbusch / Ralf Zoll (eds.), *Friedens- und Konfliktforschung. Eine Einführung*, Wiesbaden, S. 6.
24. Boulding, Keneth, (1962) *Conflict and defence, A General Theory*, Harper Torch books, New York.
25. Burton, J., (1969) *Conflict and Communication*. MacMillan.
26. Burton, John. *Conflict resolution as a political system*. George Mason University press, 1988.
27. Clausewitz, Carl von. *On War*, trans. by A. Rapoport. Harmondsworth, UK: Penguin, 1995.
28. Colleti: *Ideollogia i drustvo: Sh.b: Naprijed-Sarajevë*. Viti:1981.
29. Connie Beck and Bruce Sales, *Family Mediation*, Washington, 2001.
30. Coser, L. (1956), *The Functions of Social Conflict*. London: Routledge.
31. Dahl, Robert (1967), *Democracy in the United States, Conflict and consent*, Rand Mc Nelly, Chicago, p. 239.
32. Davies, Morton (1973), "Aggression, Violence, Revolution and War", in Jeanne N. Knutson (ed.), *Handbook of Political Psychology*, San Francisco.
33. Diez, Thomas / Setter, Stephan / Albert, Mathias (2004), "The European Union and the transformation of border conflicts: theorizing the impact of integration and association (EU Border Conference – Working paper 1)", Liverpool.
34. Dwan, Renata / Holmqvist, Caroline (n.d), "Patterns of mayor armed conflicts", Stockholm, http://www.sipri.org/contents/conflict/MAC_patterns.html
35. Fearon, D. James (1994), "Ethnic war as a commitment problem (Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association)", New York.
36. Frankel, Joseph (1970), *National Interest*, London: Macmillan.
37. Galtung, Johan (2000), *Conflict Transformation by Peaceful Means (The Transcendent Method)*, New York UN , p. 104.
38. Galtung, Johan, (1971), "A Structural Theory of Imperialism", *Journal of Peace Research* 8:2.
39. Gelven, M., *War and Existence*. Philadelphia, PA: Pennsylvania State University Press, 1994.
40. Giddens, A., *The constitution of Society*, Polity Press, Cambridge, 1989.

41. Glasl, Friedrich, *Konfliktmanagement: Ein Handbuck für Führungskräfte und Berater*, 4 ed. Bern and Atutgart, 1994, S. 15-16.
42. Goldstein, Joshua S. (1996)., *International Relations*, Second Edition, Harper Collins *College Publishers*.
43. Habermas, Jurgen (1995), *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge Mass: The MIT Press.
44. Hazel, Genn, *Mediation in Action*, London, 1999.
45. Hechter, Michael (1995), "Explaining nationalist violence" in *Nations and Nationalism*, 1/1, p. 53-68;
46. HIIK (2005), "Konflikt barometer", Heidelberg, <http://www.rzuser.uni-heidelberg.de/~Ischeith/CoBa05.pdf>
47. Jay Rothman, *Resolving Identity – Based Conflict*, San Francisco, 1997.
48. IPRA *Studies in Peace Research* (1970), *Proceedings of the International Peace Research Association Third Conference*, Vol. 1: *Philosophy of Peace Research*, Ashen: van Gorcum
49. Kriesberg, Louis. *Social Conflicts*. Prentice-Hall, 2nd edition, 1982.
50. Lorenz, Konrad, "On Aggression", Oxford University Press.
51. Mcquail, Denis (1992), *Media Performance: Mass Communication and the Public Interest*. London: Sage Publication.
52. Morgenthau, H. (1973), *Politics Among Nations*. New York: Knopf, 5th ed.
53. Pfetsch, Frank R. (1994), "Internationale Politik", Stuttgart, S. 216.
54. Posen, Barry (1993), "The security dilemma and ethnic conflict", in *Survival*, 35/1, p. 27-47.
55. Rubin Jeffry, Dean Pruitt and Sung Hee Kim, *Social conflict: Escalation, stalemate and settlement*, NY, 1994, p. 5.
56. Ropers, Norbert. *Peaceful intervention: Structures, Processes and strategies for the constructive regulation on ethnopolitical conflicts*, Research center for constructive conflict menagement, 1995 , p. 5.
57. Roth, B. *Governmental Illegitimacy in International Law*. Oxford: Clarendon, 2001.
58. Sandole, Dennis (1998), "A comprehensive mapping of conflict and conflict resolution: on a three pillar aproache", in *Peace and Conflict studies*, 5/2.
59. Singer, D. Joel / Small, Melvin (1972), "The Wages of war 1816-1965, A statistical handbook", New York.
60. Szarka, Lazlo (1998), "Three minority groups through western eyes" in *The Hungarian Quarterly*", 39/150.
61. Taylor, A.J.P. *How Wars End*. London: Hamilton, 1985.
62. Turnbull, Colin, "The Forest People" (Touchstone Books), 1987.

63. Wallensteen, Peter / Sollenbrg, Margareta (2005). "Armed conflicts and its international dimensions, 1946-2004", in Journal of Peace Research, 42 / 5, p. 623-635.

64. Weeks, Dudley. The eight essential steps to conflict resolution, Tacher / Putna / Berkeley, 1989.

1. The first step is to identify the problem. This involves understanding the nature of the conflict, the interests of the parties involved, and the underlying causes of the dispute. It is important to gather information and listen to all sides of the story.